

Lesbeschrijving *Doel*

- ❖ De leerlingen weten de betekenis van Floris V;
- ❖ De leerlingen kunnen met de figuur van Jacoba van Beieren als uitgangspunt het een en ander vertellen over de Hoekse en Kabeljauwse twisten;
- ❖ De leerlingen weten welke bestuurlijke veranderingen Filips de Goede in onze streken heeft doorgevoerd.

Aantal lessen 5

Lesonderdelen *Vertelling*

1. Der keer'len god
2. Het grote feest

Leestekst

Het grote feest

Leerlingenboek

De graven van Holland
De Bourgondiërs

Verwerking**Repetitie****Vertelling 1** DER KEER'LEN GOD

In mei van het jaar 1296 is een vrolijk gezelschap bijeen in Floris' slot Die Haghe ('s-Gravenhage) na een spannende jacht in de duinen op 'haar en veer'. Ook Gijsbrecht van Amstel, Gerard van Velzen en Herman van Woerden zijn van de partij. Alleen heer Jan van Kuyk is er niet bij.

Plotseling wordt de feestvreugde verstoord. Een kapelaan meldt zich bij de graaf. Hij heeft een brief bij zich van heer Jan van Kuyk. Daarin kondigt deze in een paar regels aan dat zijn klerk (de kapelaan) een boodschap heeft voor de graaf. Deze boodschap is niets anders dan een oorlogsverklaring. De graaf vat het nogal luchtig op, niet beseffend dat deze oorlogsverklaring een afleidingsmanoeuvre is. De overige edelen doen zich voorlopig voor als vrienden van de graaf. Later zullen ze onverwacht toeslaan.

Die gelegenheid komt snel. Na tussenbeide gekomen te zijn in een ruzie tussen de Utrechtse edelman Van Zuylen en de edellieden Gijsbrecht van Amstel en Herman van Woerden, biedt de graaf beide partijen een verzoeningsfeest aan te Utrecht. Er zal gegeten en gedronken, een toernooi gegeven en met de vogel gevlogen worden (valkjacht). Het feest zal wel een week duren.

Zoals het hoort begint het feest met het bijwonen van een mis.

Het is 23 juni 1296. Als graaf Floris geknield ligt in de kerk, stopt een oud vrouwtje hem een briefje in zijn hand. Na de mis heeft Floris pas gelegenheid het te lezen. Wat een vreemd briefje is dat! 'Coninx's kint, edel Prince, gedenct dat die de Salmen ma-

10. Graven en hertogen

kede, propheteerde, ende seyde aldus: Die man myns vreden, dair in ic hoopte, di mine spise at, hevet groote vertredinge gemaect op my.' (Psalm 41 : 10).

Als Floris het briefje tijdens het noenmaal aan de edelen laat lezen, denken deze niet anders dan dat ze verraden zijn. Maar Floris verdenkt hen niet. Het is bangmakerij, gelooft hij en hij schenkt er verder geen aandacht aan.

Na het noenmaal begeeft iedereen zich ter ruste. Iedereen, behalve de samenzweerders. Die zadelen hun paarden en nemen valken en sperwers mee. Het lijkt of ze ter vederspel uittrekken.

Ze rijden de stad uit. Alleen Gijsbrecht van Aanstel blijft achter om de graaf in de val te lokken.

Even later wekt Gijsbrecht van Amstel de graaf, met de uitnodiging mee te gaan, het veld in. Van Amstel zal vast vooruitgaan. Hij wil de anderen opzoeken. Maar de graaf houdt hem tegen. Eerst wil hij Gijsbrecht van Amstel Sint-Geerteminne geven (een vriendschapsdronk uitbrengen). Deze drinkt de beker in één teug leeg en neemt afscheid met de woorden: 'God hoede u, heer graaf! En nu ga ik rijden.'

Al spoedig wordt hij gevolgd door graaf Floris, die vergezeld wordt door zijn neef Jan van Henegouwen, Gerrit van Voorne en enkele schildknapen.

Na een half uur rijden bereiken ze het Loosdrechtse bos. Plotseling zijn ze omsingeld door de verraderlijke edelen. Zich van geen kwaad bewust groet Floris hen vriendelijk: 'Goedemiddag, mijn lieve neven en vrienden!' Hij krijgt geen antwoord...

Herman van Woerden rijdt op hem toe, grijpt Floris' paard bij de teugels en bijt hem toe: 'Uw hoge sprongen zijn gedaan, heer graaf! Gij zult u niet langer zo fel tegenover ons gedragen! Gij blijft tegen wil en dank onze gevangene!'

Nog denkt de graaf aan een grap. Lachend zegt hij: 'Wat een dwaasheid haalt ge nu uit?' Dan grijpt Arend van Benschop de graaf zijn jachtvogel uit de hand. Is het zo gemeend? Onvervaard trekt de graaf zijn zwaard en slaat op Van Benschop in. Maar ook Gerard van Velzen heeft zijn zwaard in de hand en buldert: 'Pas op dat gij u niet verweert, want ik klief u het hoofd tot de tanden toe!' Nog proberen Floris' schildknapen hun heer te bevrijden. Tevergeefs, de overmacht is te groot. De graaf wordt ontwapend en de samenzweerders vluchten in de richting van Muiden. Ze voeren de graaf met zich mee, vastgebonden op zijn paard.

Floris' vrienden rijden spoorlags naar Utrecht en verspreiden daar het bericht van de overval. Het bericht veroorzaakt opwinding, maar hulp wordt niet geboden. In Utrecht houdt men nu eenmaal niet van graaf Floris.

De volgende dag gaat het onheilsbericht als een lopend vuurtje door Holland en West-Friesland. Boeren en burgers, gewapend met messen, knotsen, zeisen en bijlen, trekken in grote getale naar het Gooi. Ze hebben immers gehoord dat de graaf 's nachts naar het door hemzelf gebouwde Muiderslot is gebracht. Vast en zeker zijn de ontvoerders van plan om hun graaf van daaruit naar Engeland te voeren.

Van alle kanten wordt het slot nu ingesloten. Op de Zuiderzee varen bootjes heen en weer om ontsnapping over water onmogelijk te maken. De edelen krijgen het behoorlijk te kwaad, want de stroom belegeraars blijft maar aanzwellen. Ze dwingen de graaf een brief te schrijven, waarin deze het volk aanraadt rustig terug te keren naar huis en haard. Maar de belegeraars laten zich niets wijsmaken: 'Ze hebben onze graaf gedwongen die brief te schrijven! Slaat ze dood!' Verbitterd blijven ze toegang eisen tot het slot.

Dan nemen de in het nauw gebrachte edelen het besluit de graaf 's nachts door een achterpoortje te ontvoeren. Langs Naarden zullen ze hem naar het Oversticht (Overijssel) brengen. Vandaar kunnen ze gemakkelijk per schip Engeland bereiken. In de nacht, volgend op de vijfde dag van het verblijf in het Muiderslot, trekken de edelen de graaf een oud boerenkleed aan, stoppen hem een handschoen in de mond

en binden hem vast op zijn paard, zijn voeten aan elkaar gesnoerd onder de buik van het dier. Dan vluchten ze in alle stilte het slot uit.

Tot hun grote woede merken de belegeraars de volgende dag, dat de vogels gevlogen zijn. Toch kunnen ze nog niet ver weg zijn! Snel worden alle wegen afgezet en overal liggen groepjes gewapende boeren in hinderlaag.

Rond de middag ziet zo'n groepje op de Naarderweg een stofwolk naderen. Dat moet een troep ruiters zijn! De boeren, die in een lange rij in het koren langs de weg liggen, zijn van plan om bij het passeren van de ruiters voor en achter hen op de weg te springen. Zo kunnen ze hen insluiten.

Gerard van Velzen draaft vooruit om te zien of de weg vrij is. En dan, jammer..., de boeren kunnen zich niet meer inhouden en springen overeind. Ze proberen Van Velzen te grijpen. Ze willen hem van zijn paard trekken. 'Wat vermeet gij u, lage dorpers!' buldert Van Velzen. 'Wie zoekt gij?'

Dan zijn de boeren toch onder de indruk. Tenslotte is Gerard van Velzen een edelman! Ze antwoorden: 'Wij zoeken onze graaf. Geef hem ons terug en u zal geen leed geschieden.' 'Nooit!' schreeuwt Van Velzen, terwijl hij zijn paard de sporen geeft. Om zich heen slaand en houwend met zijn zwaard breekt hij door de groep boeren heen en galoppeert terug, dwars door het veld. 'We zijn verraden!' schreeuwt hij van ver. 'Maar hij daar zal ons niet ontkomen!' Graaf Floris, in het zicht van zijn bevrijding, denkt nu zijn kans schoon te zien. Als geoefend ruiter wil hij zijn paard met de knieën aanzetten en over de sloot laten springen. Van Velzens slagzwaard flitst... Door te bukken kan graaf Floris een houw ontgaan. De slag schampt langs zijn rug en verwondt zijn gebonden handen.

Helaas, het paard neemt de sprong te kort. Paard en berijder liggen weerloos in de sloot. De edelen, dol van woede, springen van hun paarden en waden de sloot in. Ze hakken in op de weerloze graaf, die stervend in het zadel hangt.

'De dorpers!', waarschuwt Van Velzens schildknaap, 'Redt u!' Snel beklimmen de edelen nu hun paarden en galopperen weg. Even later wordt de stervende graaf door tientallen handen losgemaakt en voorzichtig op de wal gelegd. Daar blaast hij de laatste adem uit.

Op een baar wordt het verminkte lichaam naar Muiderberg gedragen. Daar wordt het gebalsemd en daarna per schip naar Alkmaar vervoerd. In Rijnsburg wordt Floris begraven. Zijn trouwe honden worden met moeite de kerk uitgebracht. Ze kunnen niet scheiden van hun meester.

De misdadige edelen ontgaan hun straf niet. Gerard van Velzen wordt belegerd in slot Kronenburg. Door honger gedwongen, geeft hij zich over en wordt ter dood gebracht. Gijsbrecht van Amstel en Herman van Woerden ontkomen naar het buitenland. Daar zijn ze in ballingschap gestorven.

Bron

Handleiding *Er is Geschied*, deel 1.

Gespreksvragen

1. Floris V kreeg een briefje van een vrouw. Daarop stond: *'Zelfs de man mijns vredes, op welken ik vertrouwde, die mijn brood at, heeft de verzene tegen mij grotelijks verheven. (Psalm 41:10).*
 - Weet jij over wie dit in de Bijbel ook wordt gezegd?
 - *Mattheüs 26:23. 'En Hij antwoordende zeide: Die de hand met Mij in den schootel indoopt, die zal Mij verraden.'*
 - *Johannes 13:18-19. 'Ik zeg niet van u allen; Ik weet welke Ik uitverkoren heb; maar dit geschiedt opdat de Schrift vervuld worde: Die met Mij het brood eet, heeft tegen Mij zijn verzene opgeheven. Van nu zeg Ik het ulieden, eer het ge-*

10. Graven en hertogen

schied is, opdat, wanneer het geschied zal zijn, gij geloven moogt dat Ik het ben.'

2. Kun je de uitdrukking 'zo trouw als een hond, uitleggen'?
3. 'Der keer'len god' betekent 'god van de boeren'.
 - *Waarom zou Floris V juist deze bijnaam hebben gekregen?*

Ter informatie

Floris V was erg geliefd bij de bevolking. De bevolking werd onderdrukt door de rijke heren en geestelijken (priesters, bisschoppen en monniken) De geestelijken leefden erg goddeloos. Jakob van Maerlant, een dichter, waarschuwde hiertegen. De gedichten van Van Maerlant werden door Floris V graag gelezen. De bisschoppen hadden juist een hekel aan deze Van Maerlant, en nu ook aan Floris V. Deze boze bisschoppen hadden de 'edelen' aangezet om Floris V gevangen te nemen, zodat zij geen last meer van hem zouden hebben.

Gerard van Velzen is in Leiden ter dood veroordeeld. Hij werd in een ton die vol geslagen met spijkers en pinnen was gestopt. Daarna werd de ton met Van Velzen erin door de straten gerold. Daarna is hij onthoofd en aan het rad opgehangen.

Vertelling 2 HET GROTE FEEST

Rijsel, 1453. Dat hij nu juist mee mocht met heer Eduard! Jean kan het nog haast niet geloven. Want wie heeft er ooit van gedroomd de rijkdom en macht van hertog Filips met eigen ogen te kunnen zien? Hij wel, vaak genoeg zelfs! En nu mag hij mee, als schildknaap van zijn heer, naar het grote feest dat hertog Filips gaat geven in de stad Rijsel.

Natuurlijk zijn alle edelen uit de Bourgondische landen uitgenodigd. De hertog verwacht ook dat ze allemaal zullen komen. Wie zal durven weigeren? Niemand immers? Gelukkig niet, denkt Jean, want het belooft iets bijzonders te worden, dit feest!

Maandenlang zijn er voorbereidingen geweest. Dat heeft Jean wel gemerkt in de tijd dat hij met zijn heer in Rijsel verbleef. Nu al zijn er iedere dag maaltijden, de één nog rijker en overvloediger dan de andere, waar edelen uit alle landen elkaar ontmoeten. Maar iedereen kijkt uit naar morgen, wanneer het toernooi zal plaatsvinden. Dan pas zal het echte feest beginnen.

Vlaggen klapperen in de wind, opgewonden klinkt het geroezemoes van de honderden mensen. Jeans hart klopt vol verwachting. Het is ook heel wat, de belangrijkste ridders uit de Bourgondische landen tegen elkaar te zien strijden! Zelfs prins Karel zal meedoen. 'De Stoute' wordt hij genoemd. Jean hoopt maar dat hij zijn naam eer zal aandoen op het toernooiveld.

Kijk, daar is de wapenkoning met zijn helpers. Zij houden toezicht op de strijd. Als er oneerlijk of te heftig gevochten wordt, zullen ze hun witte staven tussen de strijdende mannen werpen.

Daar klinkt gejuich van de tribunes. Het davert over het veld. Daar komt de hertog, gevolgd door de ridders van het Gulden Vlies. Allen dragen prachtige rode gewaden. Minzaam groetend neemt de hertog plaats op de eretribune.

Trompetsignalen klinken. Het wordt stil. De spanning stijgt... De eerste ridders draven het veld op. Jean houdt de adem in. De voorste ruiter, in een zwart harnas, moet prins Karel zijn! Hij draagt de Bourgondische kleuren. Trots en ongenaakbaar kijkt hij om zich heen. Hij laat zijn vizier zakken. De wapenkoning heft zijn staf.

Onder luid gejuich stuiven de tegenstanders op elkaar in. Een botsing..., het geluid van een brekende lans en rinkelende harnessen..., een ruiter stort van zijn paard... De zwarte ridder steekt zegevierend zijn lans omhoog. In één ronde zijn tegenstander verslagen! Jean schreeuwt het uit van opwinding. Wat moet prins Karel een geducht vechter zijn! Hij zal vast de winnaar worden van het toernooi.

Het is avond. Voorzichtig loopt Jean achter heer Eduard aan de reusachtige eetzaal binnen. Straks, tijdens het banket, zal hij achter de stoel van zijn heer staan. Het banket zal dagenlang duren. Daar..! Jean weet niet wat hij ziet. Ook de heren zijn stil blijven staan. Kreten van bewondering klinken. Op een lange tafel staat een heuse kerk in het klein nagemaakt. En daar een schip met matrozen, een bloemengrot, een molen.

Plotseling klinkt een luid gebrul. Jean siddert. Wat is dat voor angstaanjagend geluid? Bij een pilaar ligt een leeuw. Ademloos zien allen hoe het koninklijke dier langzaam opstaat. Het draait zijn kop met de woeste manen naar de gasten.

Opnieuw klinkt gebrul. Aan het eind van de zaal gaan de deuren open. Vreemde dieren draven naar binnen. Op hun ruggen dragen ze een grote bult. Op die bult zitten woeste kerels met donkere gezichten. Ze hebben tulbanden om hun hoofden gewikkeld. Angstaanjagend klinkt hun geschreeuw. Verbluft schuifelende gasten naar hun plaatsen. Maar dan ... verbazingwekkend!

De klokken van de kerk beginnen te luiden. Uit de kerk klinkt gezang. Hoor, fluitspel! Uit de grote deegkoek, de pastei, stapt een herder. Er wordt nog een grote ronde deegkoek binnengereden. Vanuit het midden van de reusachtige koek klinkt muziek. Vol verbazing kijkt Jean naar de bediendes die de koek binnenrijden. 'Hoe kan dit?' Jean ziet opeens dat er middenin de pastei wel veertien muzikanten zitten. Ze spelen er lustig op los!

Buiten klinkt geschreeuw en gejuich. Ook daar is feestvreugde. De stadsfontein spuiten wijn in plaats van water. Teertonnen branden en verlichten de stad. Maar het hoogtepunt komt als een schildknaap van de hertog op het bordes verschijnt. Met brede gebaren strooit hij geld over het marktplein. Mensen rollen over de grond, grabbelen, vechten om het geld. Hoe mateloos rijk moet die goede hertog Filips wel niet zijn!

Hoeveel dagen heeft het feest al niet geduurd! Vijf dagen, of zes? Jean is de tel kwijtgeraakt. Iedere dag opnieuw eten en drinken. Zijn hoofd duizelt van alles wat hij gezien heeft. Maar vandaag is alles anders, ernstiger, lijkt het.

De deuren zwaaien open. Allen staren. Langzaam schuift een enorme kolos de zaal binnen. Een slurf zwaait heen en weer. Een olifant! Naast het dier loopt een reusachtige man. De Seldsjoek heeft een gebogen zwaard in zijn handen en draagt een rond schild. Met een felle blik kijkt de man rond. Op de olifant zit een in het zwart geklede vrouw. Als de olifant stil houdt midden in de zaal, begint de vrouw te spreken, in prachtige dichtregels.

De vrouw stelt de kerk voor, begrijpt Jean. De kerk, die in rouw is over Constantinopel, de trotse stad, die door de mohammedanen is ingenomen. Ja, Jean herinnert zich die schrik nog heel goed! Constantinopel gevallen! Wie zou nu de mohammedanen tegenhouden op hun zegetocht naar Europa? Klagend klinkt de stem van de vrouw. 'De Seldsjoeken rukken op, wie zal hen stuiten? Ridders, ken toch uw plicht...'

Trompetgeschal klinkt. Een ridder te paard rijdt binnen. Herauten vergezellen hem. Hij draagt een fazant en als hij met het dier voor de hertog stilhoudt, ziet Jean dat het om de hals van de ridder een gouden ketting. In het midden is de hanger goed te zien. De hanger heeft de vorm van een schapenvacht; het ordeteken van het Gulden Vlies.

10. Graven en hertogen

Het wordt stil in de zaal, als de hertog opstaat. Dan klinkt zijn stem: 'Ik zweer bij God, bij Onze Lieve Vrouwe en bij deze fazant, dat ik zal optrekken tegen de ongelovigen, zodra er vrede is in mijn landen en rondom!'

Even is het stil na deze plechtige woorden. Dan barsten allen uit in gejuich. Ridders dringen naar voren, steken hun hand op en zweren. Een kruistocht tegen de ongelovigen! Komen de oude tijden terug? Als het Gods wil is, wie zal dan willen achterblijven? Jean voelt de tranen achter zijn ogen branden. Zal zijn meester ook meetrokken achter hertog Filips aan? Dan zal hij, Jean, ook mee mogen optrekken tegen de ongelovigen. Hertog Filips is niet alleen een rijke en machtige hertog, hij is ook een vroom man.

Bron

Handleiding *Er is Geschied*, deel 1.

Gespreksvragen

1. Een bekende uitdrukking is: 'Bourgondisch eten en drinken'

Wat zal dat betekenen?

- *Overdadig eten en drinken. Overvloedig en uitbundig.*

2. In de 'Bedezing voor het eten' staat:

*O Vader, Die al 't leven voedt,
Kroon deze tafel met Uw zegen,
En spijs en drink ons met dit goed,
Van Uwe milde hand verkregen.
Leer ons voor overdaad ons wachten;
Dat w' ons gedragen zoals het behoort;
Doe ons het hemelse betrachten;
Sterk onze zielen door Uw Woord.*

Kun je dit gebed uitleggen?

- Teksten uit de Bijbel:
 - *Efeze 5:18. 'En wordt niet dronken in wijn, waarin overdaad is, maar wordt vervuld met den Geest.'*
 - *Spreuken 23:20. 'Zijt niet onder de wijnzuipers, noch onder de vleesvreter.'*
 - *Lukas 21:34. 'En wacht uzelf, dat uw harten niet te eniger tijd bezwaard worden met brasserie en dronkenschap en zorgvuldigheden dezes levens, en dat u die dag niet onvoorziens overkome.'*
 - *Romeinen 13:13-14. 'Laat ons, als in den dag, eerlijk wandelen, niet in brasserijen en dronkenschappen, niet in slaapkamers en ontuchtigheden, niet in twist en nijdigheid; maar doet aan den Heere Jezus Christus, en verzorgt het vlees niet tot begeerlijkheden.'*

Ter informatie

In de tijd volgend op het feest kwamen van alle kanten toezeggingen binnen bij hertog Filips. Hijzelf trok met een leger van 20.000 man op naar Regensburg om de Duitse vorsten te bewegen mee op te trekken. Er werden zelfs al schepen gevorderd.

Toch bleef over het geheel de bijval gering en Filips' verhouding met Frankrijk was zo slecht dat hij de tocht wel moest uitstellen.

Het is er nooit meer van gekomen.

Leestekst

HET GROTE FEEST

Al dagenlang is het een drukte van belang in 's-Gravenhage. Hertog Filips zal de stad bezoeken. Wat een gebeurtenis!

Het is tien jaar geleden dat de hertog voor het laatst in de stad geweest is. Dat was in 1346. Het waren toen kwade tijden. Hertog Filips was met een leger naar 's-Gravenhage gekomen. Hij had een eind gemaakt aan de twisten tussen de Hoeken en de Kabeljauwen.

Maar nu komt de hertog met zijn schitterende gevolg van edelen en bedienden. Nu zullen de burgers van 's-Gravenhage zijn onmetelijke rijkdommen met eigen ogen zien. Dan zullen ze ook zien hoe machtig de hertog is. Niemand zal het meer wagen hem te weerstaan.

Op het plein voor de Ridderzaal wordt hard gewerkt. Wagens rijden af en aan. Er moet nog zoveel gebeuren. Er wordt getimmerd aan een tribune. Tonnen worden over het plein gerold en langs de kant gezet. Straks zullen ze worden gevuld met teer. Als ze dan 's avonds worden aangestoken, zullen de tribune en de Ridderzaal feestelijk verlicht zijn.

Geerten en Jeroen werken wat ze kunnen. Wat een buitenkansje dat juist zij mogen helpen bij het afladen van de tonnen! Zij zien nu hoe feestelijk het hier wordt. Alle andere nieuwsgierigen worden op afstand gehouden door de rakkers van de schout. Straks kunnen ze misschien gauw even een kijkje nemen in de Ridderzaal! De deur staat open. Daarbinnen zal hertog Filips morgenavond een groot banket aanrichten voor de edelen van Holland. Ach, daar zullen die twee gewone Haagse jongens niets van kunnen zien. Maar eerst zal de hertog zijn intocht in de stad houden. Van dat schouwspel willen Geerten en Jeroen niets missen!

De straten en pleinen zijn vol mensen. Overal klinkt gejuich. Daar is de hertog! Een lange stoet soldaten, hovelingen, ridders en schildknapen trekt voorbij. Wat een pracht! De edelen dragen schitterende mutsen van bont en fluweel en fluwelen schoenen met lange punten. De paarden zijn beslagen met vergulde hoefijzers. Ze zijn bedekt met prachtig geborduurde kleden.

En daar, midden in de lange stoet, rijdt hertog Filips. Hij draagt een mantel van goudbrokaat, bestikt met diamanten. Hij wordt omringd door schildknapen te paard. Zij houden een baldakijn van rode zijde boven zijn hoofd. De hertog wordt gevolgd door de ridders van de orde van het Gulden Vlies in hun roodfluwelen toga's.

Er komt geen einde aan het gejuich. Geerten en Jeroen schreeuwen hun kelen hees. Toch zijn er ook mensen die donkere blikken werpen naar de prachtige stoet. Wat moeten die Bourgondiërs hier? Filips ziet dat niet. Hij kijkt trots voor zich uit. Soms lijkt het even of hij glimlacht als hij de uitroepen van verbazing hoort. Iedereen moet de rijkdom en macht van Bourgondië zien.

Het is avond. De brandende teertonnen werpen hun flakkerend schijnsel langs de gevels van de huizen. Niemand denkt eraan om naar bed te gaan. Het feest gaat door.

Bij de Ridderzaal doen Geerten en Jeroen hun best om door de mensenmenigte heen te dringen. Iedereen wil naar binnen. Daar heeft immers de hertog zijn rijkdommen uitgestald! Voetje voor voetje schuifelen ze mee door de gang. Daar is een zaal. Met open mond kijken de jongens. Op lange tafels staan kostbare serviezen, gouden bekers, zilveren schalen en borden. Prachtig uitgedoste soldaten houden de wacht.

Opgewonden pratend dringt de menigte de zaal binnen, want er is nog veel meer te zien! Op de grond staan twee kisten. De deksels zijn omhooggeslagen. In die kisten blinken goudstukken. Teveel om te tellen.

10. Graven en hertogen

'Luister goed', roept een voorname hoveling, 'de hertog daagt een ieder uit één van deze kisten van de grond te tillen.' Als het stil is geworden, zegt hij nadrukkelijk: 'Laat niemand ooit twifelen aan de rijkdom en macht van onze hertog.' Sterke kerels stappen naar voren. De mensen rekken hun halzen. Geerten en Jeroen houden hun adem in. Zou dat lukken? De mannen spannen zich in tot het uiterste. Ze hijgen en de aderen op hun voorhoofden zwellen. Tevergeefs. Er is geen beweging in die kisten te krijgen. Diep onder de indruk verlaten de jongens de zaal. Nee, twifelen aan de rijkdom en macht van de hertog zullen ze zeker niet! Dat doen ook Filips' vijanden niet!

Bron

Leerlingenboek *Er is Geschied*, deel 1.

Achtergrond- informatie *DE GRAVEN VAN HOLLAND*

1. Algemeen

In de negende en tiende eeuw bestond een groot deel van het latere graafschap Holland uit moerassen. Achter de duinen lag een smalle strook geestgrond en langs de rivieren lagen kleibanken. Dat was ongeveer alles wat voor bewoning in aanmerking kwam.

Veel moerassige streken waren begroeid met struiken en laag geboomte. Vandaar de naam Holtland, die we voor het eerst rond 950 tegenkomen.

Al eerder, omstreeks het jaar 890, schonk de Duitse koning Arnulf van Karinthië bezittingen in het huidige Kennemerland aan een zekere graaf Gerulf.

Zijn kleinzoon Dirk II, die in 988 stierf, stichtte waarschijnlijk het klooster Egmond. Hij breidde zijn gebied uit naar het zuiden, want in 985 werd hij graaf genoemd van Kennemerland en Maasland. Zijn zoon Egbert bracht het tot kanselier van keizer Otto II en tot aartsbisschop van Trier.

Maar met dat al bleef het graafschap toch een armelijk geheel: het vormde niet eens een aaneengesloten territorium, omdat de bisschop van Utrecht het gebied van de Oude Rijn beheerste (de ronde burcht van Leiden stond onder zijn gezag). Verder waren er nauwelijks koopmansnederzettingen.

2. Dirk III

Veranderingen kwamen er tijdens het bewind van Dirk III (993-1039). Hij kreeg van de bisschop van Utrecht het Rijngebied in leen, dat de ontbrekende schakel vormde tussen Kennemerland en Maasland. Overigens had de Oude Rijn haar betekenis als handelsweg verloren (dat was trouwens ook de oorzaak van het verval van Dorestad geweest).

Over de Merwede voeren nu schepen uit Tiel, Keulen en andere Rijnsteden, op weg naar Engeland.

Langs die rivier, in een soort niemandsland, dat officieel aan de bisschop toebehoorde, liet Dirk III ter hoogte van Vlaardingen een houten blokhuis bouwen. Inmiddels hadden zich namelijk in dat gebied wat Friese kolonisten gevestigd, die sloten groeven om de moerassen te laten opdrogen en een begin maakten met landbouw en veeteelt.

Al dan niet met medeweten van Dirk begonnen de in het blokhuis gelegeerde soldaten op de rivier tol in natura te heffen. De omvang werd naar willekeur vastgesteld.

De bisschop beklagde zich bij de keizer vanwege de schending van zijn jacht- en visrechten in het gebied en de kooplieden vanwege hun benadeelde handel. De keizer zelf had ook reden tot klagen, want tolheffing kwam alleen hem toe.

Een keizerlijk leger onder leiding van Godfried, de hertog van Neder-Lotharingen, kwam Dirk straffen. De bisschop was er zelf ook bij.

Vlakbij het tolhuis ontscheepten de keizerlijke troepen zich en raakten slaags met de zich in het open veld ophoudende Friezen. Al snel eiste het gevaarlijke terrein zijn tol. Tijdens de gevechten zakten de zwaargewapende soldaten weg in poelen en sloten. Er brak paniek uit en het hele leger sloeg op de vlucht. Dirk hoefde alleen maar de achtervolging in te zetten. Hertog Godfried werd gevangen genomen en later vrijgelaten, op voorwaarde dat hij een goed woordje zou doen bij de keizer.

De keizer liet daarna Dirk III met rust. Waarschijnlijk heeft Dirk van zijn kant zijn optreden tegenover de kooplieden gematigd.

Na deze gebeurtenis heeft de keizer zich nog één keer met een leger laten zien in deze gewesten. Dat was tijdens een (mislukte) veldtocht in 1045, toen Dirk IV het de bisschop lastig maakte.

Daarna brak de investituurstrijd uit en was het gedaan met de daadwerkelijke zeggenschap van de keizer in de lage landen.

3. Willem II en de West-Friezen

In 1246 was een conflict tussen paus Innocentius IV en de Duitse keizer Frederik II zo hoog opgelopen, dat de keizer op het concilie van Lyon van de troon vervallen werd verklaard.

In zulke gevallen was het gebruikelijk dat er een tegenkoning werd aangewezen. Na de dood van de aanvankelijke kandidaat werd de pauselijke medestander Hendrik II van Brabant benaderd. Deze bedankte echter voor de eer en schoof zijn negentienjarige neef Willem II van Holland naar voren.

Willems belangrijkste taak was voorlopig het winnen van aanhangers in de Nederlanden en na Frederiks dood ook in Duitsland. Daarbij maakte hij zich min of meer los van de adel en begon steun te zoeken bij de steden.

Na de dood in 1254 van Conraad IV, Frederiks zoon, was Willem de enige die met vorstelijk gezag bekleed was. Daarom nodigde de paus hem uit naar Italië te komen om de keizerskroon in ontvangst te nemen.

Reeds maakte Willem zich gereed voor de tocht, toen de strenge winter van 1255-1256 inviel. Plassen, sloten en moerassen vrozen dicht. Dat herinnerde Willem aan een ander probleem. Sinds jaar en dag bleven de West-Friezen, die al door de Frankische hofmeiers in vroeger jaren tot boven de Zijpe waren teruggedrongen, ongenegen zich aan het gezag van de Hollandse graven te onderwerpen.

Door de strenge vorst zou hun moerassige land beter toegankelijk zijn.

De Friezen voerden vanuit grienden en rietkragen een verbeterde guerrilla. Bij Hoogwoud grepen ze hun kans. De graaf was namelijk zijn ridderleger vooruit geraakt. Toen hij met zijn paard in een wak reed en hulpeloos wegzakte in de modder, schoten de Friezen toe en staken hem met hun speren dood.

Klaarblijkelijk hebben de Hollandse ridders geen hand uitgestoken om hem te redden. Het is zeker niet ondenkbaar dat er verraad in het spel is geweest.

4. Het ontstaan van 's-Gravenhage

Lange tijd hadden de Hollandse graven geen vaste residentie. Ze bezaten kastelen bij Haarlem, Leiden en 's-Gravenzande.

10. Graven en hertogen

Tussen Leiden en 's-Gravenzande hadden ze een jachthuis laten bouwen. Het omliggende land lieten ze door een haag van laag struikgewas afsluiten. Het omheinde gebied werd 'haghe' van de graaf genoemd.

Willem II, als gevolg van zijn sterk gestegen status, liet in die haghe een nieuw verblijf bouwen, dat door zijn zoon Floris voltooid is.

Het verblijf kreeg de naam van Ridderzaal. Het erbij gelegen duinmeertje veranderde in een hofvijver.

Het plein rondom de Ridderzaal, waaraan de woningen van het dienstvolk lagen, heette het Binnenhof. Door een poort kon men op het Buitenhof komen, dat door de Gevangenpoort werd afgesloten.

Rondom dit grafelijk hof ontstond een dorp, dat de naam 's-Gravenhage kreeg.

5. Floris V onderwerpt de Westfriezen

Willems zoon Floris (1256-1296) was nog maar twee jaar oud toen zijn vader gedood werd. Na een voogdschap door zijn oom Floris, beschouwde hij het bij zijn meerderjarig worden als zijn eerste plicht om zijn vader te wreken.

Zijn eerste, overmoedig begonnen veldtocht liep slecht af. Zijn ridders liepen vast in de moerassen en velen werden gedood door de Westfriezen.

Het gevolg van deze smadelijke nederlaag was dat hij te maken kreeg met een opstand van de Kennemers in zijn graafschap (1274). Deze van huis uit vrije boeren zagen nu hun kans schoon zich te verzetten tegen het hen opgedrongen landsheerlijk gezag.

Het werd helemaal gevaarlijk toen de Kennemers zich verbonden met de Utrechtse ambachtsgilden (wij zouden deze gilden democraten noemen). De Stichtse edelman Gijsbrecht van Amstel stelde zich aan het hoofd van de oproerige benden.

Floris V, een handig diplomaat, sloot echter een verdrag met Utrecht en stelde de Kennemers tevreden door hen een landrecht te verlenen. Hierdoor nam hij de boeren in bescherming tegen de adel. Voortaan waren de boeren vrij om te verhuizen. Ook mochten ze hun bezittingen aan hun kinderen nalaten.

Nu had Floris de handen vrij tegen de Westfriezen. In 1282 voer hij met zijn leger naar het oostelijke, hoger gelegen deel van West-Friesland. Hoogwoud werd geplunderd en in brand gestoken. Onder de haard van een boerenhoeve werd, op aanwijzing van een oude Fries, het gebeente van graaf Willem II gevonden. Het werd naar Middelburg overgebracht, waar het werd bijgezet in de abdijkerk.

In diezelfde tijd werd het noorden van de lage landen overstroomd door grote waterfloeden. Het Flevomeer begon de vorm van de Zuiderzee aan te nemen. Daardoor werden de Westfriezen gescheiden van hun stamgenoten. Ongetwijfeld is dit één van de redenen dat ze in 1289 eindelijk het hoofd in de schoot legden.

6. De moord op Floris V

In het Utrechtse bisdom waren de machtige leenmannen in opstand gekomen tegen hun leenheer, de bisschop. Deze riep de hulp in van de machtige graaf van Holland. Veel voordeel bracht dit de bisschop niet. In 1279 kreeg Floris het hele Nedersticht in pand, zodat de opstandige leenmannen bemerkten dat ze voortaan met een doortastende graaf hadden te maken in plaats van met een zwakke bisschop.

In 1287 moesten ze hun landen van Holland in leen nemen en beloofden ze zich nooit meer tegen de graaf te zullen verzetten.

Ondertussen was Floris geliefd geworden bij de burgers en de boeren. Hij steunde de handel, met name die van Dordrecht, en bevorderde de stichting van waterschappen en de aanleg van dijken.

Dat leverde hem van de zijde van de ontevreden adel de scheldnaam 'der keer'len god' op.

In zijn buitenlandse politiek zocht Floris aanvankelijk aansluiting bij Engeland, maar daar kwam abrupt een einde aan toen de Engelse koning Eduard I zich om politieke en economische redenen verbond met de Vlamingen, de aartsvijanden van Floris.

Daarop ging Floris naar Parijs, werd vazal van de Franse koning in ruil voor een jaargeld en beloofde tegen diens vijanden te zullen strijden. Dat werd zijn einde. Eduard I haalde enkele ontevreden edelen over om Floris gevangen te nemen, met het voornemen hem naar Engeland te laten voeren.

Gijsbrecht van Amstel en Herman van Woerden waren voor dit plan te vinden; Gerard van Velzen, Jan van Kuyk en nog enkele anderen sloten zich bij hen aan.

De Egmonder monnik Melis Stoke heeft in zijn rijmkroniek een kleurrijk verhaal geschreven, zodat de geschiedenis van de moord op Floris V een bekende episode uit onze vaderlandse geschiedenis is geworden. Vandaar een korte samenvatting van de uitvoerige kroniek van Stoke. Deze samenvatting vormt tevens de stof voor vertelling 1.

7. De Hoekse en Kabeljauwse twisten

De zoon van Floris V, Jan I, was een ziekelijke jongen. Hij stierf op vijftienjarig leeftijd, in 1299.

Na wat geharrewar kwam het graafschap aan het Hollandse huis verwante Henegouwse huis.

Zo werd Willem III de eerste graaf van Henegouwen, Holland en Zeeland (1304-1337). Willem begon met de inlijving van de gebieden van Gijsbrecht van Amstel en Herman van Woerden. Zij waren immers schuldig aan de dood van Floris V.

Hierdoor kwam het graafschap Holland in het bezit van het Amstelland met de groeiende stad Amsterdam, van het Gooi en van de steden Woerden, Oudewater en Schoonhoven. De stad Dordrecht kreeg het stapelrecht, wat inhield dat alle goederen die over de Merwede en de Lek werden aangevoerd op de markt van Dordrecht te koop moesten worden aangeboden. Pas daarna mochten ze opnieuw worden verscheept. Later gold dit ook voor de goederen die over de Rijn, Maas en Schelde werden aangevoerd.

De slag bij Warns

Willems zoon en opvolger, Willem IV, was een avonturier (1337-1345). Na expedities naar Frankrijk, waar hij de Franse koning bijstond in diens strijd tegen de Engelsen, naar het Heilige Land en naar het heidense Litouwen, kwam hij tot de ontdekking dat het gezag in Utrecht en Friesland, dat zijn vader had opgebouwd, tanende was.

Na een mislukt beleg van Utrecht wendde de drieste graaf zich tot Friesland.

Vanuit Enkhuizen stak in 1345 een grote vloot de Zuiderzee over.

Halverwege stak een storm op die de vloot verstrooide. Met enkele schepen landde Willem IV bij het Rode Klif in de omgeving van Stavoren. Wachten op de andere schepen leek niet nodig en met vijfhonderd ridders trok Willem brandschattend en plunderend het land in.

De gealarmeerde Friezen schoten van alle kanten toe, gewapend met hooivorken en dorsvlegels. Er volgde een wanhopige strijd tussen de verbitterde boeren en de geroutineerde ridders. Na een dag lang vechten was er van het ridderlegertje bijna niemand meer in leven. Ook graaf Willem sneuvelde.

Toen dit nieuws bekend werd bij de rest van het leger volgde een overhaaste vlucht. De woedende Friezen achtervolgden de vluchtelingen tot in de zee en lieten hun boten kapseizen. Nog jaarlijks wordt de slag bij Warns door de Friezen herdacht.

10. Graven en hertogen

Het Beierse huis

Willem IV liet geen kinderen na. Nu was zijn oudste zus, Margaretha, getrouwd met de Duitse keizer, Lodewijk van Beieren.

Henegouwen was een spilleleen, dat ook door een vrouw geërfd mocht worden. Holland en Zeeland waren echter zwaardlenen, die alleen maar door een man geërfd mochten worden. Door het ontbreken van een mannelijke erfgenaam, vervielen deze gewesten vanzelf aan de keizer, die er prompt zijn vrouw Margaretha mee beleende!

Dat was nog tot daar aan toe, maar de protesten begonnen pas echt toen Margaretha al weer spoedig naar Beieren vertrok, met achterlating van haar dertienjarige zoon Willem als 'verbeider van de grafelijkheid'. Het werd er niet beter op, toen Margaretha in 1349 aan Willem ook de grafelijke titel afstond, tegen betaling van een jaargeld van 6000 goudgulden.

Dat was een te zware belasting voor de toch al berooide schatkisten van de Hollandse steden. De ontevredenen, meest opkomende handelssteden, zoals Haarlem, Leiden en Amsterdam, en een deel van de adel sloten zich aaneen tot één partij. In 1350 kwam het al tot vijandelijkheden met tegenstanders, zoals de gevestigde en bevoordeelde handelsstad Dordrecht. De namen Kabeljauwen en Hoeken (d.i. haken om de kabeljauwen te vangen) duiken echter pas rond 1390 voor het eerst op. Naast politieke belangen waren er natuurlijk ook economische motieven in het spel. Ook allerlei oude vetes konden op deze manier worden uitgevochten.

Toen Margaretha, geschrokken door de gang van zaken, het bewind weer op zich wilde nemen, werd ze door veel steden niet meer gehoorzaamd. Ze zocht toen steun bij de Engelse koning, die met één van haar zussen was getrouwd, en wierf met Engels geld troepen. Zoon Willem zocht daarop steun bij de Kabeljauwen. De meeste steden in Holland en Zeeland kozen zijn partij, omdat ze van een graaf een krachtiger bestuur verwachtten dan van een gravin.

Zo kwam het tot een strijd tussen moeder en zoon, die beslist werd tijdens de zeeslag bij Zwartewaal (bij Den Briel) in 1351.

Na mislukte bemiddelingspogingen van de Engelse koning Eduard III, erkende Margaretha Willem V in 1354 als graaf van Holland en Zeeland. Na haar overlijden in 1356 kreeg Willem ook Henegouwen. Maar al in 1358 werd hij als ongeneeslijk krankzinnig opgesloten in kasteel Le Quesnoy in Henegouwen.

Onder zijn opvolgers Albrecht en Willem VI gingen de binnenlandse twisten door. Ook in andere gewesten was dat het geval, maar daar hadden de partijen andere namen en soms andere belangen.

Zo stonden in Gelre de Heekerens en de Bronkhorsten tegenover elkaar en in Friesland bestreden Schieringers en Vetkopers elkaar.

De Sint-Elizabethsvloed van 1421

Natuurlijk was deze vloed geen op zichzelf staand verschijnsel. In de voorbijgegangene eeuwen waren de lage landen aan de zee voortdurend geteisterd door watervloeden en overstromingen. Het ergst was het wel in de twaalfde en de dertiende eeuw, met als triest hoogtepunt de al genoemde overstromingen in het jaar 1288. Delen van Friesland, Holland en Zeeland kwamen onder water te staan. De Waddenzee ontstond en al het land tussen Enkhuizen en Stavoren werd Zuiderzee.

De eerste dijken waren niet meer dan lage kaden van aangestampte aarde, afgedekt door een laag zoden.

Later werd taaie klei van slikken en schorren gedolven en door ossen en mensen aangestampt tot een dijk. Voor deze dijken legden de Friezen een 'muur' van zee-

wier, rechtstandig en beschermd door palen. Zo'n wierblok vormde een elastische, taaie massa.

De zee nam niet alleen, maar gaf ook mondjesmaat terug. Aanslibbingen leverden nieuw land op, dat bedijkt werd.

Rond 1300 was het noorden van Holland weer bedijkt. In Zuid-Holland en Zeeland waren de verschillende kernen, de eilanden, bedijkt en groeiden jaarlijks aan.

Met de bedijking van de rivieren was men pas omstreeks 1200 begonnen. Tot die tijd liet men in de herfst de akkers en weilanden onder water lopen. De boeren hadden hun vee op stal en zaten veilig op hun terpen of danken. Het rivierwater liet trouwens nog een laagje vruchtbaar slib achter.

Maar de bodem daalde van jaar tot jaar. Steeds langer duurde het voor het water verdween en steeds sneller liep het land onder water.

Omstreeks 1300 waren om die reden ook alle rivieren bedijkt.

Aanvankelijk was het dijkonderhoud in handen van buurtschappen of kerspelen (vgl. Bovenkarspel). Maar aangezien een dijk zo sterk is als het zwakste gedeelte, kon de dijkbescherming alleen maar effectief zijn als de controle in handen was van een overkoepelend waterschap. Deze samenwerking kon op haar beurt alleen maar worden afgedwongen door het landsheerlijk gezag.

Reeds Willem II en vooral Floris V hebben zich intensief met de dijkaanleg en het onderhoud beziggehouden.

Dijkgraven en hoogheemraden inspecteerden driemaal per jaar de dijken en waarschuwden, waar nodig, de boeren hun plicht te doen.

In de winter, bij springtij of bij noordwesterstorm werden alle mannen tussen de achttien en zestig jaar door klokgelui opgeroepen. Zelfs edelman en abt werden niet vrijgesteld.

Aan deze zorg kwam een eind in tijden van verwarring, twist en afnemend landsheerlijk gezag.

Zo was er aan de dijken van de Dordtse Waard, tussen Dordrecht en Geertruidenberg, niet voldoende aandacht besteed.

Niet alleen het onderhoud bleef achterwege, maar ook werd er te weinig toezicht gehouden op het zogenaamde darinc-delven. Hierbij werd zouthoudend, buitendijks afgegraven veen verbrand en werd de as vermengd met zeewater. Uit het mengsel werd zelzout gedistilleerd. Echter, door het afgraven ontstond gemakkelijk dijkval, met alle gevolgen van dien.

In november 1421 sloeg het water toe. In de nacht na Sint-Elizabethsdag (19 november) raakte de Dordtse Waard overstroomd.

Verdeeldheid verhinderde gemeenschappelijk optreden, ook in de tijd na de vloed, waardoor het water steeds opnieuw het land kon binnendringen. Kleine, met biezen begroeide eilandjes ontstonden: de Biesbosch was een feit.

Jacoba van Beieren

Voordat Willem VI, oomzegger van de krankzinnig geworden Willem V, in 1417 stierf, had hij nog de verloving geregeld van zijn dochter Jacoba met de Brabantse hertog Jan IV.

Daarvoor was Jacoba al korte tijd getrouwd geweest, en wel met de Franse kroonprins Jean van Touraine. Natuurlijk zou de toekomstige Franse koning een goede voorvechter geweest zijn van Jacoba's belangen. Deze taak viel nu toe aan de onbetrouwbare Jan van Brabant.

De hertog van Bourgondië, Jan zonder Vrees, juichte dit voorgenomen huwelijk toe. Jan van Brabant was immers de zoon van zijn overleden broer Antoon van Bourgondië en Jacoba was de dochter van zijn, eveneens overleden, zus Margaretha. Door Brabant te verbinden aan de graafschappen Henegouwen, Holland en Zeeland werd

10. Graven en hertogen

de kans de gewesten te zijner tijd daadwerkelijk aan Bourgondië te brengen, alleen maar groter.

Maar er was een probleem. Zoals uit het bovenstaande mag blijken, waren Jan en Jacoba volle neef en nicht. De paus zou dispensatie moeten geven. Paus Martinus V was daar aanvankelijk wel toe bereid, maar trok later zijn toezegging in onder druk van de Duitse keizer Sigismund, die de groeiende macht van de Bourgondiërs aan zijn grenzen vreesde. Sigismund wist een betere oplossing. Hij beleende Jan van Beieren, een broer van Jacoba's vader, in 1419 met de drie graafschappen.

Jan had ooit een opstand binnen de stad Luik bedwongen, op een manier die hem de bijnaam 'Jan zonder Genade' had opgeleverd.

Hij was namelijk elect van het bisdom Luik, wat inhield dat hij wel tot bisschop gekozen, maar nog niet gewijd was. Dat laatste was hij ook niet van plan, omdat hij hoopte op een grootser carrière. Die gelegenheid deed zich nu voor. Zowel de Kabeljauwen als de door de Beierse graven altijd al bevoorrechte stad Dordrecht haalden hem enthousiast in.

Met Jacoba's echtgenoot Jan (het huwelijk was zonder pauselijke dispensatie toch doorgegaan) sloot hij een overeenkomst. De Bourgondiërs bemiddelden.

Jan van Beieren zou gedurende vijf jaar samen met Jan van Brabant de drie graafschappen besturen. Verder werd hij Jacoba's erfgenaam bij haar eventueel kinderloos overlijden en tenslotte kreeg hij als tegemoetkoming uitgebreide bezittingen in Zuid-Holland en een bedrag van 100.000 goudstukken. Toen Jan van Brabant niet kon betalen, verpandde hij ter compensatie Holland en Zeeland aan Jan van Beieren.

Jacoba, die uiteraard een fel tegenstandster was geweest van deze regelingen, verklaarde haar huwelijk nietig, omdat de paus tenslotte geen dispensatie had verleend. Ze vertrok naar Engeland en trouwde in 1422 met Humphrey van Gloucester (spreek uit: Gloster), een broer van de pas overleden koning Hendrik V.

Dit huwelijk stelde Filips van Bourgondië, die zijn in 1419 vermoorde vader, Jan zonder Vrees, was opgevolgd, voor problemen. De Engelsen waren immers zijn bondgenoten. Nu zou dit bondgenootschap wel eens danig op de proef gesteld kunnen worden. Jacoba trof het niet met haar nieuwe echtgenoot. Pas in 1424 vergezelde hij haar op een veldtocht naar Henegouwen. Maar al spoedig keerde hij terug naar Engeland, waar hij een verhouding begon met een hofdame.

Moedeloos liet Jacoba zich door haar neef Filips van Bourgondië gevangennemen. Ze werd opgesloten in het Gravensteen te Gent.

In 1425 stierf Jan zonder Genade. Een half jaar tevoren had men geprobeerd hem te vergiftigen door vergif aan de bladen van zijn gebedenboek te smeren. Waarschijnlijk is Jan nadien blijven sukkelen en een half jaar later uiteindelijk overleden.

De Kabeljauwen erkenden nu Jan van Brabant als graaf, maar de Hoeken kozen voor Jacoba. Jan zat echter zo diep in de problemen, dat hij het bestuur van Holland en Zeeland afstond aan Filips van Bourgondië en hem als erfgenaam erkende voor de Beierse graafschappen. Intussen ontsnapte Jacoba, als schildknaap verkleed, uit het Gravensteen naar Holland en begon een verbitterde strijd vanuit de driehoek Gouda, Oudewater en Schoonhoven. Ondanks enkele overwinningen bleek de toewijding van Hoekse edelen en een handvol boeren en burgers toch niet opgewassen tegen de overmacht van de Bourgondiërs. Bijna alle steden kozen trouwens voor Filips, van wie ze een sterk gezag konden verwachten, dat eindelijk rust zou brengen in deze verwarde tijd. Jacoba vocht voor een verloren zaak. Dat zag ze uiteindelijk in. Zeker toen de paus haar huwelijk met de inmiddels overleden Jan van Brabant alsnog erkende. Daarvan maakte Humphrey ijlings gebruik door met zijn geliefde hofdame te trouwen.

Dit gebaar van de paus hield tevens een erkenning in van Jans vroegere beslissingen en daarmee van Filips' huidige aanspraken.

Toen gaf Jacoba de strijd op. In 1428 erkende zij Filips bij de Zoen van Delft als feitelijk machthebber en erfgenaam van haar graafschappen.

Het voeren van de partijnamen Hoek en Kabeljauw werd verboden. Jacoba hield de titel van gravin, maar mocht niet hertrouwen zonder toestemming van Filips.

In 1432 deed ze dat toch, met de Kabeljauwse(!) edelman Frank van Borselen. Tegelijkertijd gingen er geruchten van een ophanden zijnde complot. Filips dwong nu Jacoba haar drie graafschappen onmiddellijk en geheel af te staan, met als argument dat de ongunstige financiële toestand, de voortdurende partijtwisten en de handelsbelangen een krachtig vorst vereisten.

Jacobica van Beieren stierf in 1436 op vijfendertigjarige leeftijd op het slot Teilingen, vermoedelijk aan tbc.

DE BOURGONDIËRS

1. Algemeen

De Bourgondiërs doen hun intrede in de Nederlandse geschiedenis met het huwelijk in 1369 van Filips de Stoute, hertog van Bourgondië, en Margaretha, de erfdochter Van Vlaanderen. Behalve de opvolging in Vlaanderen erfde Margaretha van moederszijde nog Franche-Comté (toen nog Duits-Bourgondië) en Artois.

Aanspraken op Brabant en Limburg leidden ertoe dat de tweede zoon uit het huwelijk, Antoon, het bracht tot hertog van Brabant.

De oudste zoon van Filips en Margaretha, Jan zonder Vrees, erfde dus het verenigde Bourgondië, Vlaanderen en Artois. Hij vergrootte zijn invloed in de Nederlanden door een verdrag van wederzijdse bijstand te sluiten met zijn broer Antoon van Brabant en Willem VI van Holland, de vader van Jacoba van Beieren.

Overigens bleef Jans belangstelling voornamelijk op Frankrijk gericht. Hij had heel wat te stellen met zijn rivaal Lodewijk van Orleans, de broer van de waanzinnig geworden

koning Karel VI. Beiden streefden naar de grootst mogelijke invloed op de ongelukkige koning, in een land dat verscheurd werd door de slepende Honderdjarige oorlog met Engeland. In 1407 kwam Lodewijk van Orléans in de straten van Parijs om het leven door een moordaanslag. Het was duidelijk dat Jan zonder Vrees daar meer van wist, hoewel hij in het openbaar rouw bedreef.

De moord maakte geen einde aan de vijandelijkheden tussen Armagnacs (de partij van Lodewijk van Orleans) en Bourguignons. Toen ook keizer Sigismund hem de voet dwars zette, verbond Jan zich in 1414 met de Engelsen.

In 1419 werd Jan op zijn beurt vermoord door de Armagnacs. De Franse dauphin (kroonprins), de latere Karel VII, was van te voren op de hoogte gebracht en was zelf getuige van de aanslag.

2. Filips de Goede

Toen Filips de Goede het doodsbericht van zijn vader ontving, was hij buiten zichzelf van woede en smart. Resoluut koos ook hij de zijde van Engeland. Zijn ijver bekoelde echter danig toen Franse troepen onder leiding van Jeanne d'Arc hem in 1429 enkele nederlagen toebrachten, nadat Jeanne al eerder de dauphin te Reitris had gekroond.

Nog één dienst bewees Filips de Engelsen, voordat hij zich uit de strijd terugtrok. Hij liet Jeanne d'Arc gevangennemen en leverde haar uit aan de Engelsen. Die hebben haar als ketter verbrand.

10. Graven en hertogen

Filips verwerft de Nederlandse gewesten

Geruime tijd was Filips op twee fronten actief. Terwijl hij nog deelnam aan de Honderdjarige oorlog, probeerde hij tegelijkertijd zijn gebied naar het noorden toe uit te breiden.

In 1421 kocht hij de grafelijke rechten van Namen. In 1428 erkende Jacoba hem als erfgenaam van Holland, Zeeland en Henegouwen. In 1433 vielen deze gewesten hem officieel toe. In 1431 erfde hij Brabant, Limburg en de Landen van Overnaze (gelegen bij Daelhem, Kerkrade en Valkenburg), na de dood van Filips van Sint-Pol, de jongste zoon van zijn oom Antoon. In 1451 verwierf Filips Luxemburg, ook door aankoop.

Luik, Kleef, Mark en op het eind van Filips' regering ook Utrecht en Gelre, lagen binnen de Bourgondische invloedssfeer. In Utrecht werd bijvoorbeeld Filips' bastaardzoon David bisschop.

Zelfs had Filips plannen om de Friese landen te veroveren. Dat zou een einde gemaakt hebben aan de spreekwoordelijke vrijheid van de Friezen. Onenigheid met zijn zoon Karel de Stoute en perikelen in Bourgondië verijdelden echter Filips' plannen.

Door alle gebiedsuitbreiding ging Filips zijn toekomst meer en meer los zien van die van Frankrijk. Gaandeweg is bij hem het streven ontstaan een groot en vooral aangesloten Bourgondisch rijk te stichten. Daarbij hoorden grootse plannen, zoals de oprichting van een koninkrijk, waarbij dan ook Noordwest-Duitsland zou moeten behoren. Zelfs werd er gedacht aan het herstel van het vroegere Middenrijk van Lotharius. Vandaar dat Filips belangstelling toonde voor Noord-Italië en voor het verwerven van de Duitse keizerskroon. Alhoewel Filips' regering over het algemeen succesvol genoemd mag worden, is er van deze idealen niets terechtgekomen.

Staatsinstellingen

In al zijn gewesten stelde Filips de Goede een stadhouder aan, die in zijn naam regeerde. De stadhouders werden bijgestaan door een hof, dat bestond uit edelen en juristen. Overigens was zo'n raad geen nieuw verschijnsel. Filips streefde niet naar vernieuwing en centralisatie, maar veel meer naar efficiëntie, met het doel zijn inkomsten te doen stijgen. Pas Karel de Stoute probeerde een sterk centraal gezag te vestigen, zeer tot ongenoegen van de verschillende gewesten.

Filips had nog geen vaste residentie. Dijon, de hoofdstad van Bourgondië, lag in een uithoek. De hertog verbleef vaak in Gent. Toen hij ouder werd gaf hij de voorkeur aan Brussel.

Wanneer Filips geld nodig had, richtte hij een verzoek of bede aan de Staten van ieder gewest. De Staten, of standen zoals ze eerder genoemd werden, bestonden uit vertegenwoordigers van de adel en de steden. Deze Staten waren in de verschillende gewesten in de loop van de veertiende en de vijftiende eeuw ontstaan. In voorkomende gevallen waren voorheen de Staten van enkele gewesten bijeengekomen om te spreken over gemeenschappelijke economische belangen.

Bij die gewoonte had hertog Filips zich aangesloten.

Nieuw was echter, dat de hertog de afgevaardigden van de Staten van bijna al zijn gewesten op 9 januari 1464 bijeenriep in Brugge. Dat was om te voorkomen dat de Staten van de gewesten eigenmachtig op diezelfde dag een bijeenkomst zouden beleggen. Filips wilde niet toestaan dat de Staten op eigen gezag belangrijke zaken zouden bespreken. Daarom liet hij tijdens de vergadering uitdrukkelijk weten dat alleen hij het recht had de Staten bijeen te roepen.

Deze vergadering van 9 januari geldt als de eerste bijeenkomst van de Staten-Generaal in de Nederlanden.

Natuurlijk waren de Staten-Generaal nog geen volksvertegenwoordiging, maar een bijeenkomst van afgevaardigden van de gewesten.

Zij moesten steeds hun eigen Staten raadplegen, hoe ze in bepaalde zaken moesten stemmen. Toch ontstond er langzamerhand op deze manier een zeker saamhorigheidsgevoel tussen de verschillende gewesten. We zouden voorzichtig kunnen spreken van een ontluikend nationaal gevoel.

De Orde van het Gulden Vlies

Filips wist de adel aan zich te verbinden door hen belangrijke, lucratieve hofambten te verlenen. Ze verkeerden op die manier in de directe omgeving van de hertog en zouden dan minder redenen hebben om zich aan het landsheerlijk gezag te onttrekken.

Bovendien stichtte hij, ter gelegenheid van zijn huwelijk met Isabella van Portugal te Brugge, in 1430 de Orde van het Gulden Vlies.

In sommige opzichten bleef Filips namelijk het type van een middeleeuwse toernooiheid. Zo kende hij zijn hele leven het verlangen om op kruistocht te gaan en de smaad van de mislukte kruistocht uit te wissen, die zijn vader, Jan zonder Vrees, in 1396 had ondernomen. Dat was eigenlijk het voornaamste doel van de oprichting van de Orde van het Gulden Vlies. Het symbool, een gouden ramsvacht die als medaillon aan een gouden ketting om de hals werd gedragen, was ontleend aan de Griekse mythologie: de geschiedenis van Jason en het gouden vlies. Maar omdat diezelfde Jason later zijn belofte van trouw brak, was de vergelijking bij nader inzien toch minder geslaagd. Daarom ontleende men voortaan de betekenis aan het wollen vlies uit de geschiedenis van de Bijbelse held Gideon. Zoals bij iedere ridderorde bleef het aantal leden beperkt. Het mochten er niet meer dan 80 zijn. Later werd het aantal teruggebracht tot 31.

Om de drie jaar kwamen de ordeleden bijeen, gekleed in de kenmerkende kostuums van rood fluweel, met daaraan gehecht de ordetekenen. Dan trok de stoet eerst plechtig door de straten van de stad. Achteraan reed de grootmeester, de hertog.

De statuten van de orde telden 94 artikelen, die handelden over trouw aan de kerk (iedere vliesridder moest dagelijks de mis bijwonen) en toewijding aan de hertog. Verder was er sprake van onderlinge broederschap en van moed en eer in de strijd ('Een ridder kan bezwijken, hij vlucht niet').

De vliesridders moesten gehoord worden in staatszaken. Buiten hun raad om mocht de hertog geen oorlog beginnen. Ze mochten alleen voor hun ordebroeders terecht staan en de orde (het kapittel) mocht zelfs de hertog 'kapittelen'. Tijdens de regering van Karel de Stoute is dit eenmaal en onder Filips II zelfs meerdere malen gebeurd. Willem van Oranje bijvoorbeeld beriep zich herhaaldelijk op zijn vliesridderschap.

Een vliesridder mocht nooit toetreden tot een andere orde, zoals ook nu nog een ridder van de Engelse Orde van de Kouseband nooit toetreedt tot een andere orde. Lidmaatschap van een orde hield tegelijkertijd exclusieve trouw in.

Tenslotte recruteerde de hertog uit het bestand van vliesridders de kanselier (lange jaren was dat Nicolas Rolin, bekend van het schilderij *Madonna* van Jan van Eyck), de stadhouders, de gezanten en de legeraanvoerders.

3. Jan van Eyck

Omstreeks 1400 bereikte de miniatuurkunst in Frankrijk een hoogtepunt. Vorsten en hoge edelen gaven opdrachten om getijdenboeken te verluchten met stichtelijke tafereelen. Daar

10. Graven en hertogen

waren ook kunstenaars uit de lage landen bij betrokken. De gebroeders Van Limburg, die de beroemde schilderijen van de twaalf maanden van het jaar in de *Très riches heures du duc de Berry* vervaardigden, waren afkomstig uit Nijmegen.

Jan van Eyck, gestorven in 1441, de belangrijkste van de zogenaamde Vlaamse primitieven, heeft als miniaturist gewerkt voor Willem VI, de vader van Jacoba van Beieren.

De techniek van de vervaardiging van miniaturen hebben de schilders ook gebruikt bij het werken aan hun grote schilderijen.

Op een paneel werd de voorstelling eerst in één kleur aangebracht, met eiwit als bindmiddel. Daarover werden dunne lagen olieverf aangebracht, waardoor de beroemde stralende kleuren ontstonden.

Deze schilders worden aangeduid als primitief. Waarschijnlijk is deze aanduiding ontstaan omdat zij, in tegenstelling met de schilders uit de hoog-renaissance, soms nog wat moeite hadden met het perspectief en met de anatomie van het menselijk lichaam. Ze vonden het ook nog moeilijk in een geschilderd landschap voorgrond, midden en achtergrond in elkaar te doen overgaan. Meestal werd dat opgelost door gebruik te maken van drie kleuren: bruin voor de voorgrond, groen voor het midden en tenslotte een blauw verschieft. De horizon werd zo hoog mogelijk gelegd. Dat werd nog versterkt door de manier om de achtergrond af te sluiten met uitzichten op bouwwerken of fantastische berg- of rotspartijen.

Over het algemeen waren deze Vlaamse primitieven overigens geen Vlamingen, maar Maaslanders (Jan van Eyck), Walen (Rogier van der Weyden), Hollanders en Brabanders. Ze waren, ondanks hun negatieve aanduiding, zonder uitzondering zeer vakkundig en kunstzinnig in de vastlegging van hun taferelen, de feestelijke glans van de rijke gewaden en de liefdevolle aandacht voor de allerkleinste details.

Hun kunst was vooral hofkunst. Dat wil zeggen dat ze vooral werkten in opdracht van de Bourgondiërs. Bekend is het al eerder genoemde schilderij *Madonna*, dat de erop afgebeelde kanselier Rolin door Jan van Eyck liet vervaardigen. Jans tijdgenoot Rogier van der Weyden heeft bekende portretten gemaakt van Filips de Goede en Karel de Stoute. Ook werkten ze in opdracht van rijk geworden burgers. Zo is de beroemde *Aanbidding van het Lam* van de gebroeders Hubert en Jan van Eyck, geschonken door de rijke Gentse burger Jodocus Vijdt en zijn vrouw aan de Sint-Baaf in die stad. Daar is het nu nog te bewonderen.

4. Karel de Stoute

Karel de Stoute had een totaal ander karakter dan zijn vader Filips. Weliswaar leefde hij ingetogener, maar hij kon ten prooi vallen aan aanvallen van uitzinnige woede. Waar zijn vader zich alleen met de grote lijnen in de politiek bemoeide, stond Karel erop zelfs de details onder ogen te krijgen. In de strijd was hij roekeloos dapper. Daaraan ontleende hij ook zijn bijnaam.

De geschriften van Julius Caesar en de geschiedenissen van Alexander de Grote en Hannibal vormden zijn favoriete lectuur. Waarschijnlijk identificeerde hij zich sterk met Alexander de Grote, evenals hij zoon van een Filips, de stichter van een rijk.

Al voor 1465, het jaar waarin hij het feitelijke bestuur van Filips overnam, was Karel in een diepgaand conflict gewikkeld met de listige Franse koning Lodewijk XI, die de toepasselijke bijnaam 'de Spin' droeg. Karel bevond zich in dit conflict aan de zijde van zijn zwager Eduard IV van Engeland.

Vanaf 1473 raakte Karel steeds dieper verwickeld in Duitse aangelegenheden, die uiteindelijk tot zijn ondergang zouden leiden.

Karels streven naar centralisatie

Voor zijn plannen in Frankrijk en Duitsland had Karel veel geld nodig. Zijn jaarlijkse uitgaven bedroegen het dubbele van die van zijn vader.

Voor het leger bijvoorbeeld kon niet meer worden volstaan met de krijgsdienst van de vazallen en van groepen bewapende poorters.

Huurtroepen gingen de kern vormen van de krijgsmacht. Na afloop van een krijgstocht werden ze niet meer ontslagen, maar vormden een staand leger, 'benden van ordonnantie' genoemd.

Karel was ook de eerste die de artillerie als vast onderdeel in zijn leger opnam.

Het gevolg van dit alles was dat hij vaker dan één van zijn voorgangers beden en leningen vroeg aan de Staten-Generaal of aan de Staten van de afzonderlijke gewesten.

Om het ouderwetse belastingstelsel, waarbij de belastingen vooral drukten op het platteland, en het inefficiënte financiële beheer te hervormen, streefde Karel naar centralisatie van de bestuursinstellingen. Daarbij lette hij weinig op allerlei verworvenheden, privileges en gewestelijke gevoeligheden, die er inde versnipperde landsheerlijkheden te over waren. Het streven naar centralisatie wekte overal weerzin. Na Karels dood in 1477 werden de maatregelen dan ook weer snel ongedaan gemaakt.

Overigens was de economische toestand van de Nederlanden niet ongunstig tijdens Karels bewind. De handel floreerde, dankzij de goede verhouding met Engeland. In later jaren dachten de Hollanders met heimwee terug aan 'hertog Karels tiden'.

Karels ondergang

Al in 1469 had Karel de Elzas in pand genomen van hertog Sigismund van Tirol. Sigismund was een telg uit het roemruchte Habsburgse huis, dat o.a. de Elzas als voorvaderlijk goed bezat.

Enkele jaren later kwam ook Lotharingen binnen Karels invloedssfeer. Het herstel van het Middenrijk van Lotharius, of althans van het noordelijke deel ervan (het rijk van Lotharius II), leek aanstaande. Karels rijk zou zich gaan uitstrekken van Friesland tot aan de Jura.

In 1473, na de verovering van Gelre, speelde Karel weer een troef uit. Hij wilde dat zijn enige dochter Maria zou trouwen met Maximiliaan, de oudste zoon van de Duitse keizer, Frederik III van Habsburg. Voor zichzelf wilde Karel dan de titel van Rooms-koning, als potentiële opvolger van de zittende keizer. Tevens wilde hij de toezegging dat de Duitse keurvorsten hem ook daadwerkelijk na Frederiks dood tot keizer zouden kiezen. Tijdens onderhandelingen in Trier bleek dit teveel gevraagd. Na acht weken onderhandelen wilde de keizer slechts instemmen met de oprichting van een koninkrijk Bourgondië. De kroningsdatum werd vastgesteld op 25 november. Er kwam niets van terecht: de avond voor de kroning ontbood de keizer Karels kanselier en deelde hem mee dat hij de onderhandelingen afbrak en dat deze op 1 februari van het volgende jaar weer hervat zouden worden. In de nacht vertrok de keizer en reed spoorlags naar Keulen.

Waarschijnlijk is Frederik tot deze stap overgehaald door de Duitse rijksvorsten. Vanaf dit moment ging het bergafwaarts met Karel de Stoute. In de Elzas verbonden opstandelingen zich met de Zwitsers, die al langer met argusogen Karels activiteiten aan hun grenzen hadden gadeslagen. Sigismund van Tirol maakte de verpanding van de Elzas ongedaan en sloot zich aan bij de tegenstanders van Karel.

De zaak had zich nog ten goede kunnen keren als hij direct was opgetreden. Maar eerst mengde Karel zich nog in een partijstrijd in het bisdom Keulen. Daar leed hij zijn eerste militaire nederlaag: een jaar lang belegerde hij tevergeefs het stadje Neuss, de sleutel tot Keulen (juli 1474 - juli 1475).

10. Graven en hertogen

Ondertussen verklaarden de Zwitsers, opgestoot door Lodewijk XI van Frankrijk, de oorlog en begonnen op een barbaarse manier te plunderen in Bourgondië. Intussen knaagde Lodewijk XI aan de grenzen van Karels rijk.

Wel lijfde Karel Lotharingen nog in, met het plan Nancy tot hoofdstad van zijn koninkrijk te verheffen. Hertog René vluchtte halsoverkop, maar bleef plannen smeden om terug te kunnen keren.

In 1476 trok Karel op om de Zwitsers te straffen. Dezen probeerden de oorlog buiten hun land te houden en lieten Karel weten dat verovering van hun gebied hem weinig voordeel zou brengen: 'Ons land is arm en onvruchtbaar, onze gevangenen kunnen geen hoog losgeld betalen; er is veel meer goud en zilver aan uw sporen en uw breidels van uw paarden, dan gij in geheel Zwitserland zult vinden.'

Toch trok het Bourgondische leger Zwitserland binnen en veroverde Granson. Honderden verdedigers werden omgebracht. Het gevolg was dat de woedende Zwitsers onder het geloei van hun alpenhorens Karels ruitserleger aanvielen. Dat werd door het bergachtige terrein belemmerd in zijn manoeuvres en de charges liepen stuk op de onverbiddelijke pieken van de Zwitsers. Een ordeloze vlucht was het gevolg.

Honderden tenten, kisten met baar geld, juwelen, waaronder de grote diamant die Karel gewoonlijk op zijn hoed droeg, vielen de Zwitsers in handen. Een boer verkocht deze aan een rondreizende koopman voor één kroon. De geelfluwelen hertogshoed met de krans Van juwelen werd achteloos weggegooid.

Ook tapijten, goudbrokaat en Vlaams kant en niet te vergeten 400 veldslangen (kanonnen), mortieren (kanonnen in de vorm van een ronde pot, die schuin omhoog schoten), 800 haakbussen en 300 ton buskruit werden buitgemaakt.

Vier maanden later trok Karel opnieuw Zwitserland binnen, met een leger van 55.000 man. De Bourgondische landen hadden hun klokken moeten inleveren. Die waren omgesmolten om er nieuwe kanonnen van te kunnen gieten.

Toen Karel Mürten belegerde riep de Zwitserse statenbond alle weerbare mannen onder de wapens. Lodewijk XI leverde de officieren.

De Zwitsers omsingelden het Bourgondische leger en slachtten het af. Karel kon met 300 ruiters door de omsingeling heenbreken en vluchtte.

In Lotharingen kwam het tot een opstand. Hertog René trok met een huurlegertje Nancy binnen. Tegen verstandige adviezen in (hertog René zou zijn troepen toch niet lang kunnen betalen) trok Karel midden in de winter naar Nancy om het gevaar te bezweren.

Gouden en zilveren serviezen waren tot geld omgesmolten om een leger van slechts 15.000 man op de been te kunnen brengen.

Op 5 januari 1477 werd Karel voor Nancy aangevallen door een ontzettingsleger, bestaande uit Fransen, Duitsers, Zwitsers en Elzassers.

Karels gedemoraliseerde leger, door Zwitserse piekeniers in de richting van een moeras gedreven, sloeg op de vlucht. Tevergeefs probeerde de hertog zelf de vluchtende troepen tot staan te brengen.

Toen ook Karel zich in veiligheid probeerde te brengen, zakte zijn paard door het ijs. Niet beseffend wie ze voor zich hadden, gaven vijandelijke ruiters hem de genadeslag. Enkele dagen later werd zijn dode lichaam gevonden, vastgevroren in de vijver en aangevreten door de wolven.

5. Maria de Rijke

Enkele dagen na Karels dood, toen het bericht daarvan nog maar nauwelijks tot de Nederlanden was doorgedrongen, liet Lodewijk XI al het hertogdom Bourgondië bezetten. Ook stuurde hij een leger naar het noorden.

De opvolging viel toe aan Maria, die eerst de Staten-Generaal bijeenriep te Gent om zich te laten huldigen en om hulp te vragen tegen de Franse dreiging.

Daartoe gaf ze gehoor aan de vele verlangens die bij de verschillende gewesten leefden. Maatregelen die het centrale bestuur bevorderden werden ijlings ingetrokken. De Staten-Generaal kregen een hele lijst privileges, vastgelegd in het zogenaamde Groot-Privilege. De meest in het oog springende bepalingen waren: de toestemming van de gewesten was vereist voor een oorlogsverklaring; de Staten mochten op eigen gezag samenkomen, waar en wanneer ze wilden. Maria mocht niet trouwen zonder toestemming van de Staten, terwijl deze op eigen gelegenheid, dus buiten de landsvrouw om, mochten onderhandelen met de vijand.

Daarnaast bedongen de afzonderlijke gewesten nog eigen privileges. Zo kregen Holland en Zeeland hun eigen Groot-Privilege.

Om alle oorlogen te beëindigen was een huwelijk tussen Maria en de Franse dauphin het meest geschikt. Lodewijk XI verspeelde echter zijn kans, door de onderhandelingen met wapengeweld te willen bespoedigen. Nadat nog enkele Nederlandse kandidaten de revue waren gepasseerd, waaronder Adolf van Gelre, koos Maria toch voor de oorspronkelijke bruidegom, Maximiliaan van Oostenrijk. De Staten-Generaal keurden de keuze goed. In augustus 1477 kwam Maximiliaan naar de Nederlanden. In 1479 zag hij kans de Fransen te verslaan.

Wel waren Bourgondië en Lotharingen verloren gegaan, maar de overige gewesten bleven behouden.

Al met al zag de situatie er in 1482 wat rooskleuriger uit. Daar kwam abrupt een eind aan toen Maria, in verwachting van haar vierde kind, in de lente van datzelfde jaar tijdens een jachtpartij in de omgeving van Brugge door een val van haar paard ernstig gewond werd. Enkele dagen later stierf ze, nog maar vijfentwintig jaar oud.

6. Filips de Schone

Haar zoontje Filips de Schone was toen nog maar drie jaar. Dat betekende een regentschap door Maximiliaan. Men was hem als vreemdeling blijven zien. Dat bleek wel uit het feit dat tijdens zijn bewind in bijna alle gewesten opstanden en onlusten uitbraken.

Zo laaiden in Holland en Zeeland weer de Hoekse en Kabeljauwse twisten op. Het zou de laatste keer zijn. In deze tijd heeft Jan van Schaffelaar zijn roemruchte sprong van de Barneveldse toren gemaakt. Hij was een Kabeljauwse ruiter, die met zijn gezellen voedselkonvoeien overviel, die voor de stad Utrecht waren bestemd.

In Utrecht hadden namelijk de Hoeken de macht gegrepen. Nu werden ze belegerd door hun eigen bisschop, David van Bourgondië, die gesteund werd door de Hollandse Kabeljauwen.

Op 16 juli 1482 namen Jan van Schaffelaar en zijn achttien gezellen kerk en toren van Barneveld in. Daarop kwamen de Amersfoortse burgers en Nijkerkse ruiters en belegerden hen. Zij waren in het bezit van 'bussen' en namen de toren onder vuur, waardoor vier of vijf belegerden sneuvelden. De overgeblevenen wilden toen graag onderhandelen, maar de belegers weigerden. Als voorwaarde vooraf stelden zij dat de belegerden zouden 'enen, geheten Jan van Scaffelaar, te galmgaten uytwerpen van toera; dat diegheen, die op den toere waren, niet doen en wouden. Doe syde Jan van Scaffelaar: Lieve gesellen, ic moet unirner sterven, ic en wil u in geen last brenghen. Ende ginck boven op die tynnen van den toern staen ende setten syn handen in syn syde ende sprank van boven neder. Mer hy en viel niet doot, maer doe hy lach, doe werd hij dootgeslaghen, als voorsz. staet, als my gesegt is.' Aldus een kroniek van een anoniem schrijver over de Utrechtse oorlog.

10. Graven en hertogen

Na lange strijd bedwong Maximiliaan alle opstanden. De onderworpen gewesten leverden daarna veel van hun zelfstandigheid in.

Dat bleek vooral toen Filips de Schone in 1494 meerderjarig werd en de regering aanvaardde over de Nederlandse gewesten.

Hij weigerde het Groot-Privilege te erkennen. Daardoor verloren de Staten-Generaal hun machtige positie. Voortaan mochten ze slechts bijeenkomen als de landsheer dat nodig achtte, wat na die tijd overigens wel regelmatig gebeurde.

Filips de Schone scheen een Nederlands vorst te worden, omdat Bourgondië en Lotharingen immers verloren waren gegaan.

In 1496 trouwde hij echter met Johanna, de dochter van Ferdinand van Aragon en Isabella Van Castilië. Zij was de erfdochter van Aragon en Castilië, twee staten die na de verdrijving van de laatste Moren (val van Granada, 1492) het koninkrijk Spanje gingen vormen. In 1500 werd te Gent hun zoontje geboren. Hij kreeg de naam Karel, de naam van zijn overgrootvader Karel de Stoute.

Antwoorden verwerking

Basis

1. Vlaardingen.
Er wordt Duits gesproken: Duitsland.
Holland.
2. Dirk III - 's-Gravenhage.
Willem II - Sneuvelde in de strijd tegen de West-Friezen.
Floris V - Der keerl'en god.
Dirk I - Versloeg het leger van de keizer.
Gerulf - Eerste graaf van Holland.
3. 2 – 4 – 1 – 3 – 7 – 5 – 6.
4. 4. Jacoba is samen met haar moeder.
 1. Aan de kade liggen enkele schepen van de oorlogsvloot.
 7. De ridder met de rode wapenrok is de legeraanvoerder.
 3. De ridder met de gekanteelde rode balken op zijn zilveren schild gaat naar de tegenstanders om een verdrag voor te stellen.
 8. De heraut blaast de trompet.
 9. De boogschutters met hun kruisbogen staan gereed om te schieten.
 10. Er is ook een handboogschutter op de plaat te zien.
 2. Ook is er een monnik meegekomen.
 5. Er wordt gebruik gemaakt van kanonnen.
 6. Op de hoektoren wappert de banier van de gravin.
5. Filips - de Goede.
Karel - de Stoute.
Jan - zonder Genade.
Maria - de Rijke.
Filips - de Schone.
6. Bij 1 hoort c.
Bij 2 hoort e.
Bij 3 hoort b.
Bij 4 hoort a.
Bij 5 hoort d.
7. Goed: Filips vroeg een bede. De staten kregen een privilege.
8. 1291 – Einde van de kruistochten.
1296 – Floris V vermoord.
1345 – Willem IV sneuvelt.
1421 – Sint-Elisabethsvloed.

Jacoba van Beieren : 1417 – 1436.
Filips de Goede : 1436 – 1467.
Karel de Stoute : 1467 – 1477.
Maria de Rijke : 1477 – 1482.

Extra

1. 1994.
Zuiderzeekust.
Van de Hollandse edelen.
2.
 1. Henegouwen.
 2. Warns.
 3. Jacoba.
 4. Sint-Elisabethsvloed.
 5. Kabeljauwen.
 6. Gent.
 7. Filips.
 8. Margaretha.
 9. Hoeken.
 10. Delft.
 11. Frank.Gravensteen.
3. Hij wijst met zijn duim, hij draagt een mandje en heeft een pluim op zijn hoed.
[Laat op een foto zien, dat Jantje kijkt in de richting van het Binnenhof, <https://historiek.net/den-haag-hofstad-in-den-haag-daar-woont-een-graaf/21587/>]
Het Binnenhof, de Ridderzaal.
Graaf Floris V.
Floris V.
Jan van Holland is slechts 15 jaar geworden.
Een aantal ministers en de leden van de Tweede Kamer.
Het Torentje.
6. Noord-Holland.
Slot Teylingen.
Gravin Jacoba van Beieren.
7. Gotische bouwstijl. Hoog, slank, hoge ramen, ramen met puntige bovenkant.
Het kruis is het belangrijkste symbool van het christendom.
In de middeleeuwen stond daar een koor van geestelijken (monniken) te zingen.
Een koor is altijd aan de oostzijde van de kerk. De hele gemeente kijkt naar het oosten, naar het offer. In het oosten is Jeruzalem, daar is Christus geofferd en zal Hij wederkomen. In het oosten komt de zon op. Christus is de 'Zon der gerechtigheid'.
De Sint Janskerk is de langste kerk van Nederland (123 meter) en heeft 72 gebrandschilderde glas-in-loodramen.

Creatieve verwerking

1. Ontwerp een vlag voor de partij van de Hoeken of de Kabeljauwen
2. Maak een tekening van de Keukenduin (vroeger: kruidentuin / valkenjacht) of de Keukenhof (nu: velden vol bloeiende voorjaarsbloemen enz.)